

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут права
Кафедра міжнародного європейського права та порівняльного правознавства

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

**ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ:
ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

293 «Міжнародне право»

Студентки 4 курсу Москаленко А.В.

Групи П – 01

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр.

Кваліфікаційна робота бакалавра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

(підпис здобувача)

Керівник доц. кафедри МЄППП
(посада, науковий ступінь)

(підпис)

М. В. Плотнікова
(ініціали, прізвище)

Суми 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут права

Кафедра міжнародного європейського права та порівняльного правознавства

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри

_____ В. М. Завгородня

«__» _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВР

Спеціальність 293 «Міжнародне право»

студентці 4 курсу, групи П-01

Москаленко Ангеліні Віталіївні

-
1. Тема роботи: Обмеження права на свободу вираження поглядів:
проблеми дотримання міжнародних стандартів в умовах воєнного
стану в Україні
затверджена наказом директора ННІ права від «21» лютого 2024 р. № 0129-
2. Термін подання студентом закінченої роботи «20» травня 2024 р.
3. Мета кваліфікаційної дослідження правових засад обмеження
права на свободу вираження поглядів в Україні в умовах правового
режиму воєнного стану, визначення відповідності запроваджених
обмежень міжнародним стандартам.
4. Об'єкт суспільні відносини, що виникають у зв'язку з
реалізацією права на свободу вираження поглядів
5. Предмет дослідження обмеження права на свободу вираження поглядів:
проблеми дотримання міжнародних стандартів в умовах воєнного стану
в Україні.
6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах міжнародних
документів, національного законодавства, практики вітчизняних і
міжнародних судових установ щодо свободи вираження поглядів
-

7. Орієнтовний план дипломної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети

Розділ 1 Загальна характеристика права на свободу вираження поглядів: міжнародні стандарти та національна практика. До 15 березня 2024 року

Назва – термін подання

У розділі 1 дослідити міжнародно-правове регулювання права на свободу вираження поглядів; розглянути розвиток права на свободу вираження поглядів у праві Ради Європи; охарактеризувати поняття та зміст права на свободу слова за українським законодавством

Розділ 2 Правомірне обмеження права на свободу вираження поглядів До 12 квітня 2024 р.

У розділі 2 охарактеризувати міжнародно-правове регулювання обмеження свободи вираження поглядів; визначити підстави та порядок обмеження права на свободу вираження поглядів у практиці ЄСПЛ

Розділ 3 Обмеження права на свободу вираження поглядів в умовах воєнного стану в Україні. До 10 травня 2024 р.

У розділі 3 охарактеризувати запровадження воєнного стану в Україні як підставу для обмеження свободи вираження поглядів; визначити проблеми реалізації права на свободу вираження поглядів в умовах воєнного стану в Україні

8. Дата видачі завдання «23» лютого 2024 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____

М.В. Плотнікова _____

Завдання до виконання одержав _____

А.В. Москаленко _____

Москаленко А.В. Обмеження права на свободу вираження поглядів: проблеми дотримання міжнародних стандартів в умовах воєнного стану в Україні.

Актуальність теми дослідження пов'язана з початком військової агресії Російської Федерації проти України, в 2022 році, у зв'язку з виникненням значних суперечок щодо балансу між свободою вираження поглядів та потребою у забезпеченні національної безпеки в умовах воєнного стану.

Право на свободу слова є важливим елементом громадянських прав і свобод як в Україні, так і в інших країнах світу. Законодавством гарантується це право, при цьому, воно продовжує розвиватися відповідно до змін у сучасному середовищі та в рамках нових суспільних потреб.

Мета роботи – дослідження правових засад обмеження права на свободу вираження поглядів в Україні в умовах правового режиму воєнного стану, визначення відповідності запроваджених обмежень міжнародним стандартам.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією права на свободу вираження поглядів. Предметом дослідження є обмеження права на свободу вираження поглядів: проблеми дотримання міжнародних стандартів в умовах воєнного стану в Україні.

Предметом дослідження є обмеження права на свободу вираження поглядів: проблеми дотримання міжнародних стандартів в умовах воєнного стану в Україні.

У роботі було охарактеризовано міжнародно-правове регулювання права на свободу вираження поглядів та його обмеження та досліджено розвиток права на свободу вираження поглядів у праві Ради Європи. Крім цього, було проаналізовано підстави та порядок обмеження права на свободу вираження поглядів у практиці ЄСПЛ. А також, було досліджено поняття та зміст права на свободу слова за українським законодавством та підстави і порядок обмеження права на свободу вираження поглядів у практиці ЄСПЛ.

Дослідження виконано в рамках наукового проекту «Легітимні обмеження свободи вираження поглядів в умовах зовнішньої агресії та/або

гібридної війни» (0124U000546) за підтримки Міністерства освіти і науки України.

Ключові слова: свобода вираження поглядів, воєнний стан, правомірне обмеження, Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Європейський суд з прав людини, Конституція України.

Moskalenko A.V. Restrictions on the right to freedom of expression: problems of compliance with international standards under martial law in Ukraine.

The relevance of the research topic is related to the beginning of the military aggression of the Russian Federation against Ukraine in 2022, due to the emergence of significant disputes regarding the balance between freedom of expression and the need to ensure national security under martial law.

The right to freedom of speech is an important element of civil rights and freedoms both in Ukraine and in other countries of the world. This right is guaranteed by legislation, while it continues to develop in accordance with changes in the modern environment and within the framework of new social needs.

The purpose of the work is to study the legal bases of the restriction of the right to freedom of expression in Ukraine under the legal regime of martial law, to determine the compliance of the introduced restrictions with international standards.

The object of the research is social relations arising in connection with the realization of the right to freedom of expression. The subject of the study is the restriction of the right to freedom of expression: problems of compliance with international standards in the conditions of martial law in Ukraine.

The subject of the study is the restriction of the right to freedom of expression: problems of compliance with international standards in the conditions of martial law in Ukraine.

The work described the international legal regulation of the right to freedom of expression and its limitations, and explored the development of the right to freedom of expression in the law of the Council of Europe. In addition, the grounds and procedure for limiting the right to freedom of expression in the practice of the ECHR were analyzed. Also, the concept and content of the right to freedom of speech under Ukrainian legislation and the grounds and procedure for limiting the right to freedom of expression in the practice of the ECHR were studied.

The research reported in this paper was produced as part of the project ‘Legitimate restrictions on freedom of expression in the context of external aggression and/or hybrid warfare’ (0124U000546) with support from Ukraine’s Ministry of Education and Science.

Keywords: freedom of expression, martial law, lawful restriction, European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights, Constitution of Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА	12
1.1 Міжнародно-правове регулювання права на свободу вираження поглядів	12
1.2 Розвиток права на свободу вираження поглядів у праві Ради Європи	15
1.3 Поняття та зміст права на свободу слова за українським законодавством	29
РОЗДІЛ 2. ПРАВОМІРНЕ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ	33
2.1 Міжнародно-правове регулювання обмеження свободи вираження поглядів	33
2.2 Підстави та порядок обмеження права на свободу вираження поглядів у практиці ЄСПЛ	37
РОЗДІЛ 3. ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	44
3.1 Запровадження воєнного стану в Україні як підстава для обмеження свободи вираження поглядів	44
3.2 Проблеми реалізації права на свободу вираження поглядів в умовах воєнного стану в Україні	55
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

Постановка проблеми. Право на свободу слова в українському законодавстві визначається як основне громадянське право і свобода, яке гарантує кожному громадянину вільно висловлювати свої думки та переконання. Основні положення цього права визначаються в Конституції України та інших законодавчих актах. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод також проголошує ряд прав і свобод, а саме – право на свободу вираження своїх поглядів включає не тільки свободу дотримуватися своєї думки, але й можливість вільно отримувати і розповсюджувати інформацію та ідеї.

Однак, згідно з Конституцією України, деякі з складових права на свободу вираження поглядів можуть бути обмежені в умовах воєнного стану.

ЄКПЛ також допускає можливість обмеження права на свободу вираження поглядів, якщо це необхідно в інтересах: національної безпеки, територіальної цілісності, громадської безпеки, запобігання заворушенням чи злочинам і тд.

На час впровадження військового стану можуть бути застосовані певні обмеження на свободу вираження поглядів, основні серед яких:

- ✓ З метою запобігання розповсюдженню неправдивої інформації, а також інформації, висвітлення якої може загрожувати життю та здоров'ю людини та національній безпеці держави, може проводитись контроль за змістом та поширенню інформації
- ✓ Заборона доступу на території України до інформаційно-пропагандистських ресурсів ворога;
- ✓ Регулювання діяльності постачальників електронних комунікаційних послуг та мереж, поліграфічних організацій, телерадіоорганізацій та центрів, та інших культурних установ, а також використання місцевих медіа для військових цілей та проведення роз'яснювальної роботи з населенням та військовими;

- ✓ Припинення діяльності радіостанцій різного виду користування, а також – заборона на передачу інформації завдяки комп'ютерним мережам;
- ✓ Конфіскація електронного обладнання комунікації, аудіо-відео апаратури, комп'ютерів, та інші засоби зв'язку в деяких громадян, а також – усіх форм власності в організацій та підприємств

Окрім цього, варто зауважити, що до положень Кримінального кодексу України, у зв'язку з військовою агресією були включені статті, які встановлюють відповідальність за поширення інформації про пересування військ, про виправдання агресії тощо.

Отже, можна зробити висновок, що воєнний або надзвичайний стан пов'язаний з обмеженням прав людини, тому необхідно визначити чи існують підстави та критерії для обмеження права на свободу вираження поглядів в Україні з огляду на міжнародні стандарти, які для нас є обов'язковими.

Актуальність дослідження. Право на свободу слова є важливим елементом громадянських прав і свобод як в Україні, так і в інших країнах світу. Законодавством гарантується це право, при цьому, воно продовжує розвиватися відповідно до змін у сучасному середовищі та в рамках нових суспільних потреб.

Право на свободу слова є одним із фундаментальних прав людини, яке надає можливість вільно виражати свої думки, та погляди і яке, в свою чергу, закріплене у багатьох міжнародних документах. Зокрема – в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, а також – у Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в якій дане право гарантується в статті 10.

Крім цього, варто зазначити, що свобода слова існує в різних сферах суспільства. Це невід'ємне право, яке дозволяє людям вільно висловлювати свої думки, переконання та ідеї починаючи від громадського діалогу та професійної діяльності – до мистецтва та віросповідання.

А з початком військової агресії Російської Федерації проти України, в 2022 році виникли значні суперечки щодо балансу між свободою вираження поглядів та потребою у забезпеченні національної безпеки в умовах воєнного стану.

Тому, дослідження свободи вираження поглядів залишається надзвичайно актуальною темою в умовах сучасного світу, враховуючи зростання впливу цифрових технологій, соціокультурні трансформації, політичні зміни та інші виклики суспільного життя.

Мета роботи: дослідження правових засад обмеження права на свободу вираження поглядів в Україні в умовах правового режиму воєнного стану, визначення відповідності запроваджених обмежень міжнародним стандартам.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати наступні **завдання:**

1. Охарактеризувати міжнародно-правове регулювання права на свободу вираження поглядів та його обмеження
2. Дослідити розвиток права на свободу вираження поглядів у праві Ради Європи.
3. Дослідити поняття та зміст права на свободу слова за українським законодавством
4. З'ясувати підстави та порядок обмеження права на свободу вираження поглядів у практиці ЄСПЛ
5. Дослідити обмеження права на свободу вираження поглядів в умовах воєнного стану в Україні

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією права на свободу вираження поглядів.

Предметом дослідження є обмеження права на свободу вираження поглядів: проблеми дотримання міжнародних стандартів в умовах воєнного стану в Україні.

Для виконання завдань даної дипломної роботи були використані наступні **методи дослідження:** науковий опис, теоретичний аналіз наукових літературних джерел, порівняльно-правовий метод.

Апробацію результатів дослідження було здійснено на круглому столі «Свобода вираження поглядів: проблеми імплементації європейських стандартів в Україні» (Суми, 20 травня), тема доповіді " Обмеження свободи вираження поглядів в Україні під час дії режиму воєнного стану" (тези опубліковано).

Дослідження виконано в рамках наукового проєкту «Легітимні обмеження свободи вираження поглядів в умовах зовнішньої агресії та/або гібридної війни» (0124U000546) за підтримки Міністерства освіти і науки України.

Структура роботи включає в себе вступ, три розділи, що об'єднують сім підрозділів, висновки та список використаних джерел (49 найменувань). Загальний обсяг становить 67 сторінок друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА

1.1 Міжнародно-правове регулювання права на свободу вираження поглядів

Право на свободу слова є одним із фундаментальних прав людини, яке надає можливість вільно виражати свої думки, та погляди і яке, в свою чергу, закріплене у багатьох міжнародних документах. Зокрема – в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, а також – у Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Як слушно зазначає П. Сухорольський, «Право вільно формувати і висловлювати свої погляди є одним із наріжних каменів розвинутого демократичного суспільства»[31]

Розвиток права на свободу вираження поглядів на міжнародному рівні був тривалим і складним процесом. Вперше на міжнародному рівні це право було закріплено в статтю 19 Загальної декларації прав людини 1948 року, а саме – “Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів” [12].

Крім цього, майже в той же час, дане право також закріпили і в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка була прийнята в 1950 році, – зокрема в статті 10 даної конвенції, в якій прописано, “кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів.”. Положення зазначеної статті не забороняє державам вимагати

ліцензування роботи кінематографічних, телевізійних, а також радіомовних установ. Варто також зазначити, що відповідно до цієї статті, реалізація даних прав і свобод, враховуючи той факт, що вони стосуються відповідальності та обов'язків – може підпадати під певні обмеження, умови або санкції, які встановлені законом, та в демократичному суспільстві є необхідними задля забезпечення територіальної цілісності, національної та громадської безпеки [1].

А також, варто відзначити Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, який був створений в 1966 році. В свою чергу, ним також було закріплено це право, зокрема статтею 19. – “Кожна людина має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів. Кожна людина має право на вільне вираження свого погляду, це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір”.

Користування правами, наданими пунктом 2 зазначеної статті, вимагає особливої відповідальності та виконання не менш особливих обов'язків. Це стосується деяких обмежень, які, повинні бути необхідними, та встановлюватися законодавством задля забезпечення громадського порядку, захисту прав, охорони здоров'я та моралі населення, а також державної безпеки [13].

Також, варто зазначити, що існують численні регіональні міжурядові організації, які регулюють питання свободи вираження поглядів – серед яких Організація американських держав (Американська конвенція з прав людини), Африканський Союз (Африканська хартія прав людини і народів), Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАНська декларація про права людини), Шанхайська організація співпраці (Шанхайська декларація про зміцнення довіри у військовій галузі) а також власне і Рада Європи (Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод). Діяльність цих

організацій має значний вплив на розвиток та захист свободи вираження поглядів у своїх регіонах.

На основі аналізу міжнародно-правових документів П. Сухорольський запропонував класифікацію позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення свободи вираження поглядів. До них дослідник відносить:

1. Охорону та захист свободи вираження в горизонтальних відносинах, що означає захист від втручання приватних осіб у право на вільне висловлювання своїх поглядів. Це включає створення умов для вільної діяльності журналістів та засобів масової інформації, забезпечуючи їм недоторканість, захист від цензури та переслідування за висловлені думки.

2. Гарантування плюралізму в інформаційному середовищі, у тому числі й розмаїття засобів масової інформації, співіснування культур та безперешкодну конкуренцію ідей.

3. Забезпечення безперешкодного доступу до деяких видів інформації, якою розпоряджається держава.

4. Підтримка та створення відповідної інформаційної інфраструктури, а також забезпечення можливостей користуватися перевагами, що пропонує свобода вираження, у тому числі, і для вразливих груп населення [31].

Як зазначає Л.В. Ярмол, Європейські правові гарантії забезпечення свободи вираження поглядів описуються як правові інструменти, які проголошуються та здійснюються європейськими міжурядовими організаціями. Основними завданнями даних організацій є здійснення, захисту та охорони свободи вираження поглядів та її окремих аспектів. Ці правові засоби класифікуються за формою зовнішнього прояву на письмові (документальні) та інституційно-діяльнісні, а також за функціональною спрямованістю як засоби реалізації, захисту та охорони свободи вираження поглядів.

Європейські інституційно-діяльнісні правові гарантії свободи вираження поглядів визначаються як діяльність європейських міжурядових

організацій, спеціалізацією якої є забезпечення реалізації, охорони та захисту даної свободи та її складових – окремих можливостей. Основною європейською гарантією захисту прав людини, відповідно і свободи вираження поглядів виступає діяльність Європейського суду з прав людини, яким було розглянуто численні справи, стосовно захисту свободи вираження поглядів [38].

Отже, можна зробити висновок, що на міжнародному рівні право на свободу вираження поглядів закріплене в ряді міжнародних правових документів, які надають загальні принципи та стандарти, які діють в різних регіонах. Однак, не зважаючи на це, для забезпечення ефективного захисту права на свободу вираження поглядів у сучасному світі, може бути необхідно подальше удосконалення міжнародних нормативних актів та міжнародного співробітництва для вирішення викликів, що стоять перед суспільством у цій сфері.

1.2 Розвиток права на свободу вираження поглядів у праві Ради Європи

Право на свободу вираження поглядів виступає важливою складовою захисту прав людини, тож відповідно його розвиток у сфері прав Ради Європи реалізовується за допомогою низки прийнятих актів та рішень. Одним документом, який визначає право на свободу вираження поглядів в контексті Ради Європи, є Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, яка була прийнята в 1950 році, – зокрема стаття 10 даної конвенції, яка включає в себе свободу вираження власних поглядів, отримання і передачу інформації та ідей без втручання з боку державних органів та незалежно від кордонів [1].

Аналізуючи положення даної статті, можна зробити висновок, що нею визначається низка прав і свобод, включаючи право на свободу вираження

своїх поглядів. Це право охоплює не лише можливість вільно висловлювати свою думку, але й безперешкодно отримувати і поширювати інформацію та ідеї. Важливою особливістю реалізації даного права є те, що воно може мати транскордонний характер.

При цьому, в Конвенції не зазначено жодних умов та обмежень стосовно того, хто саме може брати участь у поширенні інформації. Тому, це може бути будь-який громадянин країни, що є учасницею конвенції.

Але з іншого боку – прописане в частині 2 тієї ж статті встановлює деякі обмеження в свободі вираження своїх поглядів, стосовно:

- ✓ захисту інтересів національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки;
- ✓ запобіганню заворушень чи злочинів;
- ✓ охорони здоров'я та моралі;
- ✓ захисту прав та репутації інших осіб;
- ✓ запобіганню розголошення конфіденційної інформації;
- ✓ підтримки авторитету і безсторонності суду

Також, варто зазначити, що існують певні сфери, в яких можливе застосування положень статті 10 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: по перше – право на вираження поглядів, що в свою чергу дає громадянам можливість вільно висловлювати свої погляди, ідеї та переконання без переслідування або цензури. Далі – одержання, передача та розповсюдження інформації та ідей, що дозволяє робити це безперешкодно. До захисту честі, гідності та репутації відноситься захист від недостовірних або образливих висловлювань, які можуть завдати шкоду репутації або гідності особи. Захист суспільної моралі забороняє поширення матеріалів, що можуть шкодити громадській моралі або порушувати загальноприйняті норми. Інформація про публічних осіб або недостовірна інформація – надає право на публікацію інформації про осіб, які займають важливі посади або громадських діячів, а також необхідність у боротьбі з недостовірною інформацією. Конфіденційна (таємна), або офіційна

інформація регулює доступ до конфіденційної інформації та визначає умови їхнього використання та розповсюдження, та ін. [2].

Окрім цього, не менш важливими є положення статті 9 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, в якій зазначено, “Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб” [1].

Також, на мою думку, варто наголосити, що одні із перших рішень Європейського суду з прав людини стосувались саме свободи слова. Однією з перших і ключових справ, яка визначила обсяг цього права в контексті Європейської конвенції про захист прав людини, була справа "Lawless проти Ірландії" яка розглядалась у 1960 році.

У цій справі Ріобард Лоулесс (Garry Lawless), ірландський громадянин, оскаржував законодавчий акт Ірландії, який надав уряду право вводити невідкладні заходи без необхідності погодження їх з парламентом. Європейський суд з прав людини вирішив, що цей закон суперечить статті 5 (право на свободу особи) та статті 15 (заборона невідкладних заходів) Європейської конвенції про захист прав людини. Це рішення показало, що навіть у надзвичайних ситуаціях уряд повинен дотримуватися прав людини, включаючи право на свободу вираження поглядів [3].

Ще однією цікавою справою в практиці Європейського суду з прав людини, про яку варто згадати – є «Санді Таймс» проти Сполученого Королівства (Sunday times V. United Kingdom), рішення по якій було прийнято 26 квітня 1979 року.

З 1958 по 1961 рік талідомід виписувався як заспокійливий засіб для вагітних жінок. Однак у деяких жінок, які приймали цей лікарський засіб під час вагітності, народилися діти з різними вадами розвитку. До листопада 1961 року виробники талідоміду, Distillers Company (Biochemicals) Limited (Distillers) зняли з виробництва на британському ринку всі препарати, які містять цей інгредієнт.

У зв'язку з цим – батьки сімдесяти дітей із вадами розвитку подали до суду проти Distillers. Батьки заявили, що компанія «допустила недбале ставлення до виробництва, виготовлення та продажу ліків», які стали причиною вад розвитку у їхніх дітей. Деякі з позовів були врегульовані між сторонами, деякі – ні, а в 1968 році було подано ще низку позовних заяв проти Distillers. До 1971 проти компанії було подано в загальній складності 389 позовів.

Поки за цими позовами проводилися судові слухання, у газетах розпочали публікуватися статті та звіти про дані судові розгляди та про дітей з фізичними вадами. Зокрема, 24 вересня 1972 року Sunday Times опублікувала статтю під заголовком «Наші талідомідні діти – причина національної ганьби». У статті обговорювалися компенсації, які були охарактеризовані як «абсурдно непропорційні нанесеним каліцтвам»

Крім того, у статті критикувалося англійське законодавство про відшкодування та оцінки збитків. У примітці до цієї статті вказувалося, що ще одна стаття буде опублікована для того, щоб детальніше розкрити причину цих вроджених дефектів у дітей.

17 листопада 1972 року Окружний суд відділення королівської лави Високого суду правосуддя видав судову заборону для того, щоб не допустити публікацію майбутньої статті, оскільки така публікація розцінюватиметься як неповага до суду. Sunday Times подала клопотання з проханням зняти судову заборону, але зазнала невдачі. Водночас кілька членів Парламенту та газетні статті обговорювали ті ж проблеми, що були темою вказаної статті. Нарешті, 1976 року заборона була знята.

В результаті, Європейський суд з прав людини ухвалив, що судова заборона, якою забороняється Sunday Times публікувати статтю, стосовно позасудового врегулювання спору, порушує свободу вираження поглядів. 1972 року британська газета Sunday Times опублікувала статті про переговори щодо врегулювання спору у справі стосовно «талідомідних дітей» після того, як вагітні жінки почали вживати препарат талідомід, що призвело до серйозним уродженим дефектам. Газета розкритикувала пропозиції про мирову угоду, і згодом було винесено судову заборону на підставі твердження, що майбутні публікації будуть являти собою неповагу до суду. Хоча Суд встановив, що втручання було засноване на законі та переслідувало законну мету захисту неупередженості та авторитету судової влади, він вважав, що в цьому не було необхідності в демократичному суспільстві. Суд зазначив, що право на свободу вираження думки гарантує не лише свободу преси інформувати громадськість, а й право громадськості на отримання інформації, а катастрофа з талідомідом була предметом безперечної суспільної стурбованості. Суд зазначив, що запропонована стаття була помірною та збалансованою у своїх аргументах на тему, яка широко обговорювалася в суспільстві, і тому ризик підриву авторитету судової системи був мінімальним. Суд дійшов висновку, що втручання не відповідало суспільній потребі в достатній мірі для того, щоб переважити суспільний інтерес у реалізації свободи вираження думки відповідно до Європейської конвенції [4; 5].

Також, варто зауважити, що у практиці ЄСПЛ, відповідно до статті 10 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, право на свободу вираження поглядів розуміється також і як право збирати та поширювати інформацію.

З часом, інтернет займає все більше місця в сучасному житті, і на сьогоднішній день – став для людей, можна сказати, життєвонеобхідним, тому виникає необхідність перегляду та адаптації правових стандартів, щоб вони відповідали викликам цифрової епохи. Сфера інтернету не тільки надає все нові й нові способи комунікації та обміну інформацією, але й порушує

традиційні концепції свободи вираження думок та захисту особистих прав. Блоги, форуми та соціальні мережі стали не лише засобами вираження думок, але й місцем, де відбувається інтенсивний обмін інформацією між користувачами.

У справі «Їлдірим проти Туреччини» Суд розглядав, чи було втручання в право заявника на свободу вираження поглядів обґрунтованим та чи було воно необхідним у демократичному суспільстві відповідно до вимог частини 2 статті 10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6].

У даній справі було відзначено, що турецький регулятор заблокував доступ до сайту Ахмета Їлдірима на ресурсі Google Sites за судовим рішенням. Це сталося через наявність на сайті образливих висловлювань щодо Мустафи Кемала Ататюрка, засновника Турецької республіки, що є порушенням турецького законодавства.

Рішення Європейського суду з прав людини було на користь Ахмета Їлдірима, що в свою чергу стало важливим прецедентом, оскільки вперше суд чітко зазначив, що Інтернет визнається основним засобом для здійснення права на свободу вираження поглядів та свободи інформації. Це рішення відзначило, що доступ до онлайн-контенту є фундаментальним правом людини, яке може бути обмежене лише у виняткових випадках, які підлягають повному судовому перегляду [7].

Суд не заперечував законність обмежень, встановлених законодавством Туреччини, що передбачали блокування сайту відповідно до правил Google Sites. Однак він визнав ці обмеження надто непропорційними, оскільки вони впливали на свободу вираження поглядів третіх осіб. Представники Туреччини стверджували, що технічно не можливо було блокувати лише конкретний сайт без впливу на весь домен Google Sites. Однак суд визнав, що обмеження доступу до інформації можливе лише за наявності чіткої правової бази та можливості судового перегляду, щоб запобігти можливим зловживанням. Він

також підкреслив, що такі суворі заходи призведуть до порушення прав широкого кола користувачів Інтернету і є суттєвим побічним ефектом [7].

Метою усієї діяльності Ради Європи у сфері свободи вираження поглядів онлайн є «максимальне забезпечення прав і свобод користувачів Інтернету». Стратегія управління Інтернетом містить широкий спектр зобов'язань і заходів для органів Ради Європи, які інформують моніторингові механізми.

У Стратегії управління Інтернетом, Рада Європи взяла на себе зобов'язання забезпечити ефективні засоби юридичного захисту у випадках порушення прав та сприяти підвищенню обізнаності громадськості про права людини в Інтернеті. Крім того, організація вирішила розробити Керівні принципи, що базуються на стандартах у галузі прав людини.

Керівні принципи стають важливим інструментом для моніторингу та направлення діяльності як держав, так і приватних суб'єктів в Інтернеті, включаючи соціальні мережі та інформаційно-пошукові системи. Стратегія закликає до подальшого пошуку можливостей позитивного використання інформаційно-комунікаційних технологій для боротьби зі зловживаннями в сфері прав людини, такими як повідомлення органам державної влади про випадки домашнього насильства або погрози інформаторам. [7]

Крім цього, варто зауважити, Радою Європи були розроблені рекомендації, стосовно свободи слова в інтернеті.

Свобода в Інтернеті розуміється як здійснення та користування в Інтернеті правами людини та основними свободами та їх захист відповідно до Конвенції та Міжнародного загальної про громадянські та політичні права. Держави-члени Ради Європи повинні прийняти проактивний підхід до впровадження Конвенції та інших стандартів Ради Європи щодо Інтернету. Розуміння свободи Інтернету має бути всеосяжним і твердо базуватися на цих стандартах.

Механізми управління Інтернетом, національні, регіональні чи глобальні, повинні ґрунтуватися на цьому розумінні свободи Інтернету. Держави мають права та обов'язки щодо міжнародної політики, пов'язаної з

Інтернетом. Здійснюючи свої суверенні права, держави повинні, згідно з міжнародним правом, утримуватися від будь-яких дій, які могли б прямо чи опосередковано завдати шкоди особам або організаціям у межах або за межами їх юрисдикції. Будь-яке національне рішення чи дія, що обмежують права людини та основні права в Інтернеті, має відповідати міжнародним зобов'язанням і, зокрема, ґрунтуватися на законі. Це має бути необхідним у демократичному суспільстві, повністю поважати принципи пропорційності та гарантувати доступ до засобів правового захисту та право бути почутим і подати апеляцію з належними процесуальними гарантіями.

Держави, у рамках свого зобов'язання повинні гарантувати всім, хто знаходиться під їх юрисдикцією, права та свободи, закріплені в Конвенції, та створити сприятливе середовище для свободи Інтернету. З цією метою рекомендується, щоб держави проводили регулярні оцінки середовища свободи Інтернету на національному рівні з метою забезпечення наявності необхідних правових, економічних і політичних умов для існування та розвитку свободи Інтернету. Такі оцінки сприяють кращому розумінню застосування Конвенції до Інтернету в державах-членах і її кращому виконанню національними органами влади.

Конвенція та інші стандарти Ради Європи забезпечують орієнтири та посилення для національних оцінок свободи Інтернету. Їх можна розглядати як індикатори, які спрямовують і дозволяють державам-членам визначити існуючі або потенційні виклики свободі Інтернету, як аналітичну основу для оцінки впровадження стандартів прав людини в Інтернеті та як орієнтир для розробки міжнародної політики та підходів, що стосуються Інтернету.

Спираючись на національні оцінки держав-членів, Рада Європи може спостерігати за еволюцією нормативно-правової бази та іншими розробками в своїх державах-членах і надавати регулярні огляди викликів свободі Інтернету в Європі. Це було б хорошою основою для подальшого розвитку політики Ради Європи щодо Інтернету.

Комітет міністрів відповідно до статті 15 Статуту Ради Європи рекомендує державам-членам:

- ❖ періодично оцінювати рівень поваги та реалізації стандартів прав людини та основних свобод щодо Інтернету, використовуючи показники, наведені в додатку до цієї рекомендації, з метою розробки національних звітів, де це необхідно;
- ❖ забезпечити участь усіх зацікавлених сторін із приватного сектору, громадянського суспільства, наукових кіл та технічної спільноти, виконуючи їхні відповідні ролі, в оцінці стану свободи Інтернету та підготовці національних звітів;
- ❖ розглянути можливість обміну на добровільній основі інформацією або національними звітами про свободу Інтернету з Радою Європи;
- ❖ керуватися цими показниками та просувати їх під час участі в міжнародному діалозі та розробці міжнародної політики щодо свободи Інтернету [8].

В Європі журналісти та інші представники медіа все частіше стикаються з погрозами, залякуваннями, переслідуванням, стеженням, незаконним утриманням у в'язниці, фізичними нападами, піддаються тортурам та навіть убивствам через їхню розслідувальну роботу, думки або репортажі. Особливо це стосується випадків, коли їхня діяльність спрямована на викриття зловживань владою, корупції, порушень прав людини, кримінальної діяльності, фундаменталізму та тероризму. Усі ці порушення та злочини було задокументовано у відомих звітах, опублікованих ЗМІ, правозахисниками та неурядовими організаціями [9].

Журналісти та інші медіа-актори часто стають мішенню через їх стать, гендерну ідентичність, сексуальну орієнтацію, етнічну приналежність, приналежність до групи меншин, релігію чи інші особливі характеристики, які можуть наражати їх на дискримінацію та небезпеки під час їхня робота.

Жінки-журналістки та інші медіа-акторки стикаються з конкретними гендерними небезпеками, включаючи:

- сексистське, женоненависницьке та принизливе насильство;
- погрози;
- залякування;
- домагання та сексуальна агресія та насильство.

Ці порушення все частіше відбуваються онлайн. Необхідні термінові, рішучі та системні реакції.

Зазначені вище зловживання та злочини, які як показує практика вчиняються не тільки державними, але і недержавними суб'єктами також, мають досить вагомий стримуючий вплив на свободу вираження поглядів, як це гарантовано статтею 10 Європейської конвенції з прав людини, у тому числі про можливість доступу до інформації, про громадську сторожову роль журналістів та інших медіа-акторів, а також про відкриті та активні публічні дебати, які є важливими в демократичному суспільстві. Вони досить часто стикаються з недостатніми зусиллями відповідних державних органів для притягнення винних до відповідальності, що призводить до культури безкарності та може посилити подальші погрози та насильство, а також підірвати суспільну довіру до верховенства права.

Ця тривожна ситуація стосується не лише професійних журналістів та інших традиційних ЗМІ. Як визнали Європейський суд з прав людини та багато міжурядових органів, зокрема Організація Об'єднаних Націй у своєму Плані дій щодо безпеки журналістів і проблеми безкарності та Комітет з прав людини у своєму Загальному коментарі № 34, визначення медіа акторів розширився в результаті нових форм медіа в епоху цифрових технологій. Тому сюди входять інші особи, які роблять внесок у громадські дебати та виконують журналістську діяльність або виконують функції громадського спостерігача.

Враховуючи масштаб і серйозність загроз і нападів на журналістів та інших медіа-акторів у Європі та їхній згубний вплив на функціонування демократичного суспільства, необхідні далекосяжні заходи на міжнародному

та національному рівнях для посилення захисту журналістики безпеку журналістів та інших медіа-акторів, а також викоринити безкарність. Міжнародне співтовариство неодноразово заявляло про необхідність більш ефективного впровадження існуючих міжнародних і регіональних стандартів і посиленого дотримання існуючих механізмів та ініціатив моніторингу. Захист журналістів та інших медіа-акторів і боротьба з безкарністю осіб, які вчинили проти них злочини, є невідкладними політичними пріоритетами в державах-членах Ради Європи, як зазначено в Декларації Комітету міністрів щодо захисту журналістики та безпеки журналістів та інших медіа-акторів.

Щоб створити та забезпечити сприятливе середовище для свободи вираження поглядів, як це гарантовано статтею 10 Конвенції, держави повинні виконати ряд позитивних зобов'язань, визначених у відповідних рішеннях Європейського суду з прав людини та викладених у принципах, додані до даної рекомендації. Такі зобов'язання повинні виконуватися законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади, а також усіма іншими державними органами, включаючи органи, пов'язані з підтриманням громадського порядку та національної безпеки, на всіх рівнях – національному, регіональному, федеральному, та місцевому [9].

Тому, згідно з положеннями Статуту Ради Європи, Комітет міністрів рекомендує урядам держав-членів засоби профілактики:

Держави-члени повинні, згідно зі своїми конституційними та законодавчими традиціями, забезпечити незалежність засобів масової інформації та захистити плюралізм засобів масової інформації, включаючи незалежність і сталість суспільних та громадських ЗМІ, які є ключовими елементами сприятливого середовища для свободи вираження поглядів.

Держави-члени повинні запровадити комплексну законодавчу базу, яка дозволить журналістам та іншим суб'єктам ЗМІ ефективно та без страху брати участь у публічних дебатах.

Держави-члени повинні роз'яснити правові основи державного спостереження та перехоплення комунікаційних даних, а також процедурні

гарантії проти неправомірного використання та зловживань, такі як можливість перегляду компетентним судовим органом, належна процедура та повідомлення користувача.

Держави-члени повинні забезпечити ефективну роботу механізмів нагляду за державним спостереженням за комунікаціями, щоб забезпечити прозорість і підзвітність щодо масштабів і характеру такої практики. У таких наглядових органах мають бути представлені низка зацікавлених сторін, включаючи журналістів та їхні організації, юридичних і технічних експертів.

А також засоби захисту:

➤ Законодавство, яке передбачає кримінальну відповідальність за насильство проти журналістів, повинно підкріплюватись ефективними на практиці правоохоронними механізмами та механізмами відшкодування жертвам (та їх сім'ям). Необхідно передбачити чіткі та адекватні положення про ефективні судові заборони та запобіжні форми тимчасового захисту для тих, кому загрожує насильство.

➤ Органи державної влади зобов'язані запобігати або припиняти правопорушення проти осіб, якщо вони повинні були знати або ж знають про існування реальної та безпосередньої загрози життю або фізичній цілісності зазначених осіб через злочинні дії третьої сторони та вживати заходів у межах своїх повноважень, які, за розумною оцінкою, могли б уникнути такого ризику. Щоб досягти цього, держави-члени повинні вжити відповідних превентивних оперативних заходів, таких як забезпечення поліцейського захисту, особливо коли цього вимагають журналісти чи інші медіа-актори, або добровільна евакуація в безпечне місце. Ці заходи мають бути ефективними та своєчасними та розроблятися з урахуванням гендерних небезпек, з якими стикаються журналістки та інші медіа-акторки.

➤ Держави-члени повинні заохочувати медіа-організації або громадянське суспільство до створення та підтримувати функціонування механізмів раннього попередження та швидкого реагування, таких як гарячі лінії, онлайн-платформи або цілодобові контактні пункти для надзвичайних

ситуацій, щоб гарантувати, що журналісти та інші медіа-актори мають негайний доступ до заходів захисту, коли їм загрожують.

➤ У всіх випадках позбавлення волі журналістів чи інших медіа-акторів поліцією чи іншими правоохоронними органами необхідно дотримуватись відповідних процесуальних гарантій, щоб запобігти незаконному затриманню чи жорсткому поводженню.

➤ Державні службовці та громадські діячі не повинні підривати чи нападати на цілісність журналістів та інших медіа-акторів, наприклад, на підставі їхньої статі чи етнічної приналежності, або звинувачуючи їх у поширенні пропаганди, і таким чином ставити під загрозу їх безпеку. Вони також не повинні примушувати, вимагати, або чинити тиск за допомогою насильства, погроз, фінансових санкцій, спонукань чи інших заходів до журналістів та інших суб'єктів ЗМІ відступати від загальноприйнятих журналістських стандартів і професійної етики, беручи участь у поширенні пропаганди чи дезінформації [9].

Крім цього, Рада Європи прикладає зусилля задля протидії поширенню мови ненависті, створивши рекомендації і з цього приводу.

В першу чергу варто зазначити, що під поняттям мови ненависті розуміється комунікація, яка закликає до насильства або дискримінації проти конкретної групи людей. Вона може бути спрямована на будь-яку групу людей, яка визначається за расою, релігією, сексуальною орієнтацією, національністю, інвалідністю або іншими ознаками.

Нижче будуть викладені деякі принципи, які застосовуються до мови ворожнечі, зокрема до тієї, яка поширюється через ЗМІ:

1. Уряди держав-членів, державні органи та державні установи, а також посадові особи на національному, регіональному та місцевому рівнях, несуть особливу відповідальність за утримання від заяв, щодо засобів масової інформації, які можна обґрунтовано розуміти як мову ненависті або як мову, яка може спричинити ефект легітимізації, поширення або сприяння расовій ненависті, ксенофобії, антисемітизму чи іншим формам дискримінації або

ненависті. Такі заяви повинні бути заборонені та публічно засуджені, коли вони трапляються.

2. Уряди держав-членів повинні встановити та підтримувати міцну правову базу, яка складається з положень цивільного, кримінального та адміністративного законодавства щодо мови ненависті, які дозволяють адміністративним і судовим органам узгоджувати в кожному випадку повагу до свободи вираження поглядів з повагою до людської гідності та захистом репутації.

Задля виконання цієї мети, уряди держав-членів повинні виконати певні дії:

- ❖ стимулювати та координувати дослідження ефективності чинного законодавства та юридичної практики;
- ❖ переглянути існуючу законодавчу базу, щоб забезпечити її застосування належним чином, до різних нових медіа, комунікаційних послуг, та мережі;
- ❖ розробити скоординовану політику кримінального переслідування на основі національних керівних принципів, а також з дотриманням принципів, викладених у даній рекомендації;
- ❖ додати до переліку можливих штрафних санкцій громадські роботи;
- ❖ розширити можливості боротьби з мовою ненависті через цивільне право, наприклад, дозволивши зацікавленим неурядовим організаціям подавати цивільні позови, передбачаючи компенсацію жертвам мови ворожнечі та передбачення можливості судових постанов, які надають потерпілим право на відповідь або вимагають спростування;
- ❖ надати громадськості та медіа-професіоналам інформацію про законодавчі положення, які стосуються мови ворожнечі.

3. Національне законодавство та практика повинні дозволяти судам мати на увазі, що можуть виникати конкретні випадки ненависті, настільки образливими для окремих осіб або груп, що не користуються рівнем захисту,

наданим статтею 10 Європейського Конвенції про права людини до інших форм вираження поглядів. Це стосується випадків, коли мова ворожнечі спрямована на знищення прав і свобод, закріплених у Конвенції, або на їх обмеження більшою мірою, ніж передбачено в ній [10].

Також, варто зауважити, що у деяких країнах в рекламній сфері були розроблені кодекси поведінки, які забороняють дискримінацію за такими ознаками, як раса, колір шкіри, національне походження тощо.

Крім цього, існують медіа-компанії, які відмовляються розміщувати рекламні повідомлення, які зображують культурні, релігійні чи етнічні відмінності в негативному ключі, наприклад, шляхом зміцнення стереотипів. А деякі державні та приватні організації розробляють рекламні кампанії, спрямовані на пропаганду толерантності [11].

Отже, можна зробити висновок, що Рада Європи постійно адаптує свої стандарти та норми з врахуванням нових викликів, які виникають у сучасному суспільстві. Це не лише свідчить про дотримання ключових цінностей, але й демонструє готовність адаптуватися до швидкозмінюючого та розвиваючогося цифрового оточення, щоб забезпечити ефективний захист прав людини в онлайн-сфері.

1.3 Поняття та зміст права на свободу слова за українським законодавством

Право на свободу слова в українському законодавстві визначається як основне громадянське право і свобода, яке гарантує кожному громадянину вільно висловлювати свої думки та переконання. Основні положення цього права визначаються в Конституції України та інших законодавчих актах.

Відповідно до статті 34 Конституції України, “кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і

переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя” [20].

Як слушно відмічає Т.М. Слінько – фахівці вважають, що Україна, яка пережила період тоталітарного режиму, залишається посттоталітарною державою. Що на їх думку означає, що вона має підвищену вразливість до можливих повернень до квазіцензурних обмежень щодо свободи слова, інформації, думки та висловлення. Але не дивлячись на це, наша країна не полишає спроб знайти вирішення усіх проблем, пов'язаних із цією сферою. Перебіг реформування інформаційної системи став систематизованим під загальним терміном "медіареформи".

Надзвичайно важливо, що громадяни України не лише розуміють, що найвищою соціальною цінністю виступає невід'ємне право людини на свободу слова, але й усвідомлюють, що приймати активну участь у суспільно-політичному житті вони зможуть лише в тих місцях, де право громадянина на вільне вираження своїх думок і переконань регулюється та гарантується законом [39].

Свобода слова існує в різних сферах суспільства. Це невід'ємне право, яке дозволяє людям вільно висловлювати свої думки, переконання та ідеї вочинаючи від громадського діалогу та професійної діяльності – до мистецтва та віросповідання.

Свобода слова проявляється навіть коли людина вирішує купити якийсь товар у магазині, так як відповідно до законодавства, кожен споживач має право висловлювати свої думки та враження, стосовно придбаних товарів чи наданих послуг. Це може включати відгуки, коментарі, відгуки тощо.

Як приклад вираження даного права в сфері професійної діяльності, можна привести роботу журналістів і працівників ЗМІ.

Відповідно до статті 24 Закону України “Про інформацію”, “забороняються втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати суб'єкти владних повноважень, крім випадків, встановлених законом, договором між засновником (власником) і трудовим колективом, редакційним статутом” [21].

Але, не зважаючи на це – власники каналів та преси часто змушують журналістів писати те, що відрізняється від їх думки, а іноді навіть порушує журналістську етику. І у разі відмови від матеріалу, журналісти ризикують робочим місцем, а в деяких випадках – навіть життям.

Також важливу роль у захисті законної професійної діяльності журналістів відіграє стаття 171 Кримінального кодексу України. Вона передбачає відповідальність за умисне перешкоджання цій діяльності, а саме:

- ✓ вилучення опрацьованих, зібраних, або підготовлених журналістом матеріалів, а також технічних засобів, що використовуються ним у роботі, без законних підстав.
- ✓ Незаконна та необґрунтована заборона журналісту в доступі до потрібної йому інформації.
- ✓ Заборона розголошувати деякі теми та демонструвати певних осіб, а також – критикувати уповноважені органи або посадових осіб, якщо це не передбачено законом.
- ✓ Будь-які інші дії, які навмисно не дозволяють виконувати журналісту свою роботу законно [18].

Таким чином, українське законодавство забезпечує широкі можливості для творчої реалізації журналіста, гарантує йому право на свободу слова, преси

та творчості, визнані як у міжнародних правових актах, так і в національному законодавстві [22].

Підсумовуючи сказане, дуже важливо зазначити що існує певна розбіжність між формулюваннями в Конституції України та в Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Зокрема, в Конституції України прописано поняття “свобода слова”, в свою чергу в Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод існує вже дещо інше поняття – “свобода вираження поглядів”. Тому варто дослідити та визначити, як саме співвідносяться ці поняття та чи є різниця між їхніми формулюваннями.

Конституція України визначає це поняття, як уже було зазначено, як можливість вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [20].

В свою чергу Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод розкриває дане поняття набагато ширше. Зокрема, право на свободу вираження своїх поглядів включає не тільки свободу дотримуватися своєї думки, тобто не переслідуватися за свої переконання, але також можливість вільно отримувати і розповсюджувати інформацію та ідеї [23].

Отже, можна зробити висновок, що “свобода вираження поглядів” набагато ширше поняття, і включає в себе ті права і можливості, які не входять в значення поняття “свободи слова”. Тому, на мою думку, Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод забезпечує більш високий рівень захисту свободи слова, ніж Конституція України.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОМІРНЕ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ

2.1 Міжнародно-правове регулювання обмеження свободи вираження поглядів

Жодне право чи будь-яка свобода не є безмежними та безкінечними, і завжди існують обмеження, які регулюють їх виконання. Такі обмеження необхідні для збереження балансу між різними правами та інтересами у суспільстві, а також для забезпечення загального благополуччя. Тому реалізація будь-якого права чи свободи повинно здійснюватися в межах, передбачених законом, враховуючи права та інтереси інших осіб.

Серватюк Л.В. на підставі аналізу міжнародно-правових норм з захисту прав людини та практики міжнародних судових органів визначила обмеження прав людини таким чином – це «допустиме міжнародним правом або національним правом держав втручання в права і свободи людини, які відповідають принципам законності, необхідності, доцільності і співрозмірності цілі, яка переслідується втручанням чи обмеженням»[32]

Характеризуючи теоретичні аспекти обмеження прав людини Ю.О. Фігель слушно зазначає, що «обмеження завжди призводять до зменшення обсягу дозволеної нормами права поведінки чи дій суб'єктів», проте не можна погодитися з твердженням, що права і свободи одних осіб обмежуються для задоволення «певних законних інтересів суб'єкта владних повноважень, який запровадив ці обмеження, або інтересів третьої особи, що зацікавлена у введенні таких обмежень»[33]

На наш погляд, характеризуючи запровадженні обмежень прав людини у разі введення надзвичайного чи воєнного стану слід говорити про суспільний інтерес, а не інтерес суб'єкта владних повноважень.

Варто підкреслити, що Європейська конвенція з прав людини дозволяє обмежувати право на свободу вираження поглядів, передбачене у статті 10, однак такі обмеження можливі лише у деяких випадках та за певних умов.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своїй практиці визнав, що національні органи влади мають право обмежувати свободу вираження поглядів в інтересах національної безпеки, але лише якщо такі обмеження відповідають трискладовому тесту.

Трискладовий тест – це метод, який застосовує Європейський суд з прав людини для оцінки законності обмежень права на свободу вираження поглядів, гарантованого статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Трискладовий тест складається з трьох складових:

✓ Першою вимогою виправданості втручання у права, які гарантуються 8-10 статтями Конвенції – законність, що в свою чергу повинно бути встановлено законом. До того ж, роз'яснення поняття «закон» є самостійним та незалежним і для визнання його як такого, встановлюються деякі вимоги. Прикладом може бути справа *Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom*. («Толстой-Милославський проти Сполученого Королівства»)

✓ є автономним, та до якості «закону» встановлюються деякі вимоги (у справі «Толстой-Милославський проти Сполученого Королівства» (*Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom*))

✓ Другою умовою виступає те, що втручання повинно мати законну мету, яка визначена у пункті 2 відповідної статті Конвенції. Обмеження права на свободу вираження поглядів має бути передбачене законом. Закон повинен бути чітким, доступним і передбачуваним.

✓ І третя, завершальна умова вимагає, щоб обмеження має бути «необхідним у демократичному суспільстві»: для того, щоб втручання, яке розглядається, могло бути винятком згідно з пунктом 2 статті 10, або для того, щоб його можна було виправдати через віднесення до певної категорії або застосування правової норми, Суд повинен переконатися, що таке втручання

було дійсно необхідним у контексті конкретної справи, враховуючи факти та обставини.(Рішення у справі «Санді Таймс» проти Сполученого Королівства»)[25]

Якщо обмеження не відповідає одному з цих елементів, то воно вважається порушенням статті 10 ЄКПЛ.

Наприклад у справі «Редакція Правого Діла» та «Штекель проти України» Суд встановив, що з огляду на відсутність належних гарантій у національному законодавстві для журналістів, які використовують інформацію, отриману з Інтернету, заявники не могли належним чином передбачити наслідки які можуть призвести до оскаржуваної публікації. Це дозволило Суду дійти висновку, що вимога законності не виконано.

У справі, у якій національне законодавство не містило жодних положень, що забороняють вилучення фотографії виборчих бюлетенів та анонімне завантаження їх у мобільний додаток, щоб вони можна було поділити під час референдуму, Суд зазначив значну невизначеність щодо потенційних наслідків оскаржених правових положень, застосованих національними органами влади, і постановив, що такі положення не можна було передбачити (Magyar Kétfarkú Kutya Párt проти Угорщини).

Суд може вважати, що відсутність законної мети для втручання склалася сама по собі до порушення Конвенції і тому вирішують не розглядати, чи втручання в питання було необхідним у демократичному суспільстві (Хужин та інші проти Росії)

Він також може прийняти рішення, враховуючи обставини справи, щоб продовжити її розгляд і встановити також, чи було втручання необхідні в демократичному суспільстві (Kövesi проти Румунії)

Суд розвинув у своїй прецедентній практиці автономну концепцію того, чи є втручання «пропорційним законній меті, що переслідується», яка визначається з урахуванням усіх обставин справи з використанням критеріїв, встановлених прецедентною практикою Суду та з допомогою різних принципів і засобів інтерпретації [26].

Якщо ж говорити про інтернет та онлайн сферу, то варто зазначити, що використання триступеневого тесту також буде корисним у випадку, коли потрібно визначити, чи охороняється певне висловлювання правом на свободу вираження поглядів, а також, чи законно призначати за нього покарання.

Також, якщо право на свободу вираження поглядів захищається онлайн, то повинно діяти основне і загальне правило – що дозволено у реальному житті, має бути дозволеним і в онлайн-середовищі. Проте потрібно враховувати особливості Інтернету, такі як його підсилюючий вплив, загальний доступ до розміщеної інформації та неможливість повного її видалення після опублікування в мережі.

Обмеження свободи вираження поглядів у Інтернеті можуть бути обґрунтовані лише у випадку, якщо вони відповідають принципам, визначеним Європейським судом з прав людини. Для цього використовується триступеневий тест: законності, необхідності з точки зору досягнення законних цілей і пропорційності з урахуванням контексту онлайн-середовища.

Відповідно до статті 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, “кожна людина має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів. Але дане право може бути обмежено, у випадку необхідності, для поважання прав і репутації інших осіб, та для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення” [13].

Зарекомендувавши себе як провідна міжнародна організація що закріплює значення прав людини в інформаційному суспільстві, Рада Європи застосовує тристоронній підхід і підвищення обізнаності, що в свою чергу відбувається через стандарти, нарощування потенціалу та конвенції.

Протягом досить тривалого часу Комітет міністрів приймав велику кількість різних рекомендацій, які зазвичай стосувались держав-членів. Рекомендації, ухвалені Радою Європи також активно використовуються у практиці ЄСПЛ, який, до речі, систематично звертається до них для роз'яснення положень 10 статті в онлайн сфері. Крім того, вони відіграють

важливу роль у розвитку міжнародного діалогу з питань управління Інтернетом та захисту прав людини [6].

Трискладовий тест є важливим інструментом для захисту права на свободу вираження поглядів. Він допомагає ЄСПЛ оцінити законність обмежень цього права та забезпечити, щоб такі обмеження не були надмірними або непропорційними.

2.2 Підстави та порядок обмеження права на свободу вираження поглядів у практиці ЄСПЛ

Як уже було зазначено, право на свободу вираження поглядів є одним із фундаментальних прав людини, яке гарантується Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Однак це право не є абсолютним, і його можна обмежити для захисту інших важливих інтересів, наприклад таких, як національна безпека. Справи з цієї сфери розглядаються Європейським судом з прав людини з урахуванням конкретних обставин кожної справи. У деяких з них може бути визначено, що обмеження свободи вираження поглядів у інтересах національної безпеки були виправданими, тоді як інші можуть вказувати на те, що держава порушила свої зобов'язання за статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

На даному етапі, варто привести декілька прикладів із переліку вирішених справ Європейського суду з прав людини стосовно обмеження права на свободу вираження поглядів в інтересах захисту національної безпеки.

В першу чергу, варто звернути увагу на справи, коли ЄСПЛ визнав, що держава порушила свої зобов'язання за ст. 10 ЄКПЛ, обмеживши свободу вираження поглядів в інтересах національної безпеки:

Справа “Ляшко проти України” — це справа, яка розглядалася Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ) у 2006 році. Вона стосувалася порушення права на свободу вираження поглядів, передбаченого статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Вадим Ляшко, редактор газети "Політика", був засуджений національними судами України у 2002 році за поширення недостовірної інформації, так як в даній газеті публікувалися викривальні статті щодо високопосадовців в Україні. Йому було присуджено умовне позбавлення волі на 2 роки та заборона на зайняття посад у виданнях ЗМІ.

Ляшко звернувся до ЄСПЛ із скаргою, стверджуючи, що його право на свободу вираження поглядів було порушено. Він аргументував це тим, що надруковані ним статті були предметом публічного інтересу і він жодним чином не намагався завдати шкоди репутації високопосадовців, про яких йшлося у статтях.

ЄСПЛ ухвалив рішення на користь Ляшка, визнавши, що засудження було непропорційним втручанням у його право на свободу вираження поглядів. Судом було зазначено, що статті Ляшка мали суспільний інтерес, і він не мав на меті жодного зловживання своїм правом [24].

Ще одним прикладом такої справи може бути “Онал проти Туреччини”. Дана справа розглядалася Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ) у 2019 році. Вона також стосувалася порушення права на свободу вираження поглядів, передбаченого статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Заявник, Ахмет Онал (Ahmet Önal), є громадянином Туреччини, який народився в 1956 році і проживає в Стамбулі. У грудні 1999 року видавництво, яке належить пану Оналу, випустило книгу – біографію Хусейна Байбашина, підприємця курдського походження, який був звинувачений в незаконній торгівлі наркотиками та членстві в Робітничій партії Курдистану.

У даній справі заявника було визнано винним в образі Президента Республіки, наклепі на Республіку та наклепі на державні сили безпеки через зміст книги, опублікованої видавництвом, у якому він був власником.

У лютому 2006 року суд присяжних визнав Онала винним та наклав на нього штраф. Касаційний суд підтримав це рішення.

Тому, Онал звернувся до ЄСПЛ із скаргою, стверджуючи, що його право на свободу вираження поглядів було порушено.

Суд дійшов висновку, що за обставин цієї справи, засуджуючи заявника за пунктами в наклепі Республіки та наклепі на державні сили безпеки, національні органи влади не здійснили належного балансування відповідно до критеріїв, встановлених її прецедентним правом, між правом зацікавленої сторони на свободу вираження поглядів та законними цілями, які переслідуються.

Суд вважає, що в обставинах цієї справи ніщо не могло б виправдати застосування кримінального покарання, навіть якщо, як у цій справі, це був судовий штраф. За своєю природою така санкція неминуче має стримуючий ефект, незважаючи на її помірний обсяг, беручи до уваги, зокрема, наслідки засудження та тривалі наслідки будь-якого запису в судимості.

Суд вважає, що кримінальне засудження заявника до судового штрафу, яке могло мати стримуючий вплив на бажання відповідної особи висловитися з питань суспільного інтересу, не відповідало нагальній суспільній потребі. Що вона в будь-якому випадку не була пропорційною законним цілям, які переслідувалися, і що, як наслідок, вона не була необхідною в демократичному суспільстві.

Таким чином, за обставин цієї справи, беручи до уваги відсутність належного балансу, який узгоджується з критеріями, встановленими в прецедентній практиці Суду, і зокрема, відсутність перевірки пропорційності покарання, яке мало кримінальний характер, накладене на заявника на застосування спеціального положення, яке передбачає посилений захист Президента Республіки у справах про правопорушення, Суд вважає, що він не

зробив. Не було доведено, що оскаржуваний захід був пропорційним переслідуванню законним цілям і був необхідним у демократичному суспільстві у значенні статті 10 Конвенції.

З огляду на все вищезазначене, Суд доходить висновку, що у цій справі мало місце порушення статті 10 Конвенції. Суд вважає, що заявнику слід присудити 680 євро за матеріальну шкоду та 2500 євро за моральну шкоду [27].

Далі варто звернути увагу на справи, при вирішенні яких ЄСПЛ підтримав державу і визнав, що вона мала право обмежити свободу вираження поглядів в інтересах національної безпеки.

Першим прикладом такої справи є “Атаманчук проти Росії”. Дана справа розглядалася Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ) у 2019 році.

У зазначеній справі громадянина Росії, який є бізнесменом політиком та власником місцевої газети, було засуджено за розпалювання ненависті та ворожнечі через публікацію у своїй газеті висловлювань про осіб, які не є росіянами.

В іншій газеті, перед президентськими виборами, було надруковано статтю, яка мала назву «Чому я не буду голосувати на цих виборах?», в якій заявник прокоментував поняття "народ" та висловив негативне ставлення до осіб, які не є росіянами.. У своїх висловлюваннях він зазначив, що такі групи мають злочинні нахили і загрожують безпеці країни, так як будуть вчиняти акти насильства та руйнувати її. 25 вересня 2009 року такий самий текст також опублікувала й інша газета, яка також належала заявнику.

Врешті решт, за розпалювання ворожнечі та ненависті, а також через приниження гідності осіб за етнічним походженням, мовними ознаками та релігійними поглядами чоловіка було засуджено. Крім накладення штрафу, на заявника також було покладено покарання, яке забороняло йому займатися видавничою та журналістською діяльністю строком на два роки.

Вважаючи призначене покарання несправедливим, та посилаючись на статтю 10 ЄСПЛ, чоловік написав скаргу до Європейського суду з прав людини.

По перше, Суд підтвердив, що засудження заявника відповідало положенням Кримінального кодексу РФ, які стосуються розпалювання ворожнечі та ненависті, і тому воно було законним. Суд також зазначив, що головною метою звинувачення та покарання чоловіка було захистити права і гідність осіб інших етнічних груп, які не належать до російської нації.

Заявник опублікував свою статтю у період виборчої кампанії з метою висвітлення його поглядів та пояснення, чому він відмовляється брати участь у виборах. Однак, Суд висловив сумнів щодо того, чи в статті заявника було відповідне відображення теми, яка порушувалася, і чи сприяли його зауваження щодо неросійських етнічних груп громадському обговоренню.

В результаті, Суд прийшов до висновку, що покарання було призначено правильно, мало обґрунтовані причини обвинувачення та повністю відповідало законодавству. До того ж, покарання у виді заборони займатися видавничою та журналістською жодним чином негативно не вплинула на заявника, так як основною його діяльністю виступає бізнес, а публікуванням статей в місцевих газетах він займався лише інколи.

Таким чином, Суд прийшов до висновку, що у даній справі статтю 10 Конвенції порушено не було [28; 29].

Ще однією справою, яка була розглянута ЄСПЛ в даній тематиці, і в якій було прийнято рішення, що порушення статті не було – виступає “Пасторс проти Німеччини”. Дана справа розглядалася Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ) у 2019 році.

Справа відбувалась після Дня пам’яті жертв Голокосту, 2010 року. Заявник П., який пізніше став членом Ландтагу в Німеччині, в своїй промові висловив думку, що "так званий Голокост використовується у політичних та комерційних цілях". Він також критикував "шквал критики і пропагандистської брехні". Згодом, окружний суд вирішив, що заявник порушив пам’ять про жертв та умисно образив єврейський народ.

Чоловік неодноразово подавав апеляційні скарги, але усі вони були відхилені, як необґрунтовані. Згодом, заявник підняв питання про відвід

одного з суддів у судовому засіданні, стверджуючи, що він не може бути об'єктивним, оскільки цей суддя є чоловіком судді, яка у суді першої інстанції визнала його винним. Апеляційний суд, у складі колегії відхилив і дану скаргу, так як на їх думку, перебування в шлюбі не є достатньою підставою щоб судити про упередженість.

Згодом, заявник ще раз подавав скаргу на упередженість суддів, але навіть у новому складі колегії, апеляційний суд її відхилив.

Скарга заявника за статтею 10 Конвенції визнали явно необґрунтованою і була відхилена [28; 30].

Ще одним прикладом можна виділити справу «Хаджіанастасіу проти Греції» 1992 року. Військовий офіцер, за грошову винагороду передавав секретну військову інформацію до якої він мав доступ – певні технічні знання, інформація про види зброї і тд., одній із приватних компаній. За що, в свою чергу, його було засуджено умовно, до 5 місяців позбавлення волі. На думку влади – розкриття даної справи стосувалось саме національної безпеки, і могла значно їй зашкодити. Суд зазначив, що із сфери захисту, військова інформація не є винятком, які зазначені в статті 10, але в той же час, постановив, що засудження заявника було «необхідним у демократичному суспільстві» для захисту «національної безпеки». Суд прийняв рішення, в якому визнав, що розкриття інтересів держави стосовно даної зброї та технічної інформації, яка могла б надати уявлення про прогрес у її виробництві, могло потенційно завдати значної шкоди національній безпеці. Подані докази також підтвердили, що застосовані заходи були розумними та пропорційними в рамках законної мети. Відповідно, порушення статті 10 не відбулося [34; 35].

Також, слід погодитися з Е.В. Тітко, який зазначив, що на думку ЄСПЛ, обмеження свободи вираження поглядів у сфері національної безпеки може виражатися в забороні розголошення державної та службової таємниці, невиконання обов'язків у ситуаціях розголошення державної таємниці, які відіграють невід'ємну роль в сфері збереження громадського порядку, національної безпеки та цілісності держави [37].

Отже, обмеження права на свободу вираження поглядів в інтересах захисту національної безпеки представляє собою складний баланс між потребами держави забезпечити безпеку та необхідністю зберегти права громадян на свободу слова, тому важливо враховувати та дотримуватись принципів пропорційності та недискримінації при введенні таких обмежень.

РОЗДІЛ 3. ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

3.1 Запровадження воєнного стану в Україні як підстава для обмеження свободи вираження поглядів

Внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України Президент України Володимир Зеленський, підписав Указ "Про введення воєнного стану в Україні", яким постановив:

✓ Вести в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. (який неодноразово продовжується)

✓ У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" [14].

Отже, варто розпочати із самого визначення поняття воєнного стану: відповідно до статті 1 Закону України "Про правовий режим воєнного стану", "воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове,

зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень” [15].

На час впровадження військового стану можуть бути застосовані певні обмеження на свободу вираження поглядів, основні серед яких:

- ❖ З метою запобігання розповсюдженню неправдивої інформації, а також інформації, висвітлення якої може загрожувати життю та здоров'ю людини та національній безпеці держави, може проводитись контроль за змістом та поширенню інформації

- ❖ Заборона доступу на території України до інформаційно-пропагандистських ресурсів ворога;

- ❖ Регулювання діяльності постачальників електронних комунікаційних послуг та мереж, поліграфічних організацій, телерадіоорганізацій та центрів, та інших культурних установ, а також використання місцевих медіа для військових цілей та проведення роз'яснювальної роботи з населенням та військовими;

- ❖ Припинення діяльності радіостанцій різного виду користування, а також – заборона на передачу інформації завдяки комп'ютерним мережам;

- ❖ Конфіскація електронного обладнання комунікації, аудіо-відео апаратури, комп'ютерів, та інші засоби зв'язку в деяких громадян, а також – усіх форм власності в організацій та підприємств [48].

Варто зазначити, що з приходом до України військового стану точно будуть обмежені права на участь у мирних зборах, мітингах та демонстраціях. Хоча і передбачено, що це право може бути обмежене, відповідно до статті 19 Закону України «Про режим воєнного стану» воно буде обмежене апріорі, оскільки така діяльність або ж участь у ній прямо заборонена [16].

Окрім цього, варто зауважити, що до положень Кримінального кодексу України, у зв'язку з військовою агресією були включені статті, які встановлюють відповідальність за поширення інформації про пересування військ, про виправдання агресії тощо.

26 березня Президент України Володимир Зеленський підписав закон про встановлення кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення інформації про переміщення чи розташування Збройних сил України, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Згідно з нормами нового закону заборонено оприлюднювати відео і фото з таким змістом:

- траєкторія і місце потрапляння ракет;
- назви вулиць, зупинки транспорту, магазинів, заводів тощо;
- переміщення українських військових, воєнних об'єктів;
- робота української ППО;
- місце обстрілу чи потрапляння снаряду;
- адреса, інформація з візуальною прив'язкою чи координати боїв;
- номери автомобілів, бронетехніки;
- імена потерпілих або тих, хто загинув (окрім офіційних даних).

За порушення цих вимог передбачена кримінальна відповідальність – позбавлення волі від 3 до 12 років [17].

Відповідно до статті 114-2 Кримінального кодексу України, кримінальна відповідальність передбачена за розповсюдження інформації, в умовах воєнного стану, стосовно переміщення зброї та бойових припасів, так само їх пересування територією України, якщо дана інформація не висвітлювалась у вільному доступі (Міністерством оборони України, Генеральним штабом ЗСУ, ГУР і тд.) – настає аналогічна відповідальність.

Крім цього, за розголошення такої інформації як, рух, переміщення або розташування ЗСУ, та інших військових об'єднань за можливості ідентифікувати їх на місцевості, якщо, знову ж таки, дана інформація не висвітлювалась у вільному доступі.

Також, згідно із статтею 436-2 Кримінального кодексу України, відповідальність настає за заперечення збройної агресії Російської Федерації, та тимчасової окупації частини території України, їх виправдовування та

визнання правомірними, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році [18].

У контексті поширення інформації про пересування військ, про виправдання агресії тощо – обмеження свободи вираження поглядів може бути виправдане в інтересах національної безпеки. Наприклад, обмеження може бути необхідним для того, щоб запобігти витоку секретної інформації, яка може бути використана ворогом.

Досліджуючи зміст права на свободу вираження поглядів Тітко Е.В. слушно вказує, що складники цього права пов'язані з різними чинниками, до них автор зокрема відносить:

- хто висловлюється,
- в яких умовах,
- з якою метою тощо [36].

Таким чином ми бачимо, з метою забезпечення національної безпеки умови воєнного стану прямо впливають на зміст права на свободу вираження поглядів.

Однак, важливо, щоб такі обмеження були необхідними і пропорційними. Це означає, що вони повинні бути спрямовані на досягнення законної мети, і повинні бути обмежені до мінімуму.

Під час проходження мною переддипломної практики, я відвідувала судові засідання, декілька з яких стосувались саме військового стану – державна зрада, публічне заперечення військової агресії з боку РФ, публічні заклики до підтримки рішень та дій держави-агресора, співпраця з державою-агресором, здійснення громадянином України пропаганди держави-агресора, несанкціоноване поширення інформації про розміщення Збройних Сил України та ін.

Так як дані справи зараз дуже актуальні і зустрічаються досить часто, варто розглянути декілька з них на конкретних прикладах.

Першим, досить цікавим прикладом варто відзначити кримінальне провадження, в рамках якого чоловіка було визнано винним за ч. 1 статті 111

Кримінального кодексу України і призначено покарання у виді 12 років позбавлення волі, з конфіскацією майна, крім житла.

Так, 25 лютого 2022 року, перебуваючи в м. Ромни Сумської області, особа, будучи обізнаним та чітко усвідомлюючи факт здійснення російською федерацією військової агресії проти України, яка незаконно вторглася на територію України через кордони України, у тому числі – в Автономній Республіці Крим та різних областях, таких як Донецька, Луганська, Харківська, Херсонська та інші. Вони здійснили напад на державні установи, підприємства та організації, військові частини та інші об'єкти, які мають стратегічне для нашої країни значення. Російські війська окупували частину цих територій з погрозою застосування зброї. За невстановлених слідством обставинах, встановив контакт із представниками збройних сил російської федерації з метою надання останнім допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

Надалі, особа, діючи з прямим умислом, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх дій, реалізуючи свій злочинний умисел направлений на надання представникам збройних сил російської федерації допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, 25.02.2022 о 12 годині 34 хвилини, перебуваючи на власному автомобілі марки «BMW» X 5, прибув на територію заправки «ANP» за адресою: Сумська область, м. Ромни, вул. Горького, 55а, з метою зустрічі колони військової техніки російської федерації. В подальшому, о 12 годині 37 хвилин, перебуваючи на власному автомобілі марки «BMW» X 5, на території заправки «ANP», зустрів колону військової техніки російської федерації, що рухалася через м. Ромни Сумської області по трасі «Кролевець-Пирятин» в напрямку траси «Київ-Суми-Юнаківка». Після чого, особа, будучи місцевим жителем, чітко обізнаним про всі можливі дороги, що ведуть в обхід основних доріг, перебуваючи на власному автомобілі марки «BMW» X 5, разом із представником збройних сил російської федерації, здійснив супровід колони військової техніки російської федерації, у кількості 128 одиниць, серед яких БМП – 2, БТР – 34, Т-72 – 11,

УРАЛ – 23, КАМАЗ – 35, РСЗВ БМ 21 – 4, САУ – 6, МТЛБ – 8, Інженерна техніка – 3, ЗРК «Оса» – 1, РЕБ -1. Вказана колона військової техніки російської федерації під супроводом даної особи, який перебував у власному автомобілі марки «BMW» X 5, разом із невстановленим представником збройних сил російської федерації, продовжила рух з м. Ромни по трасі Т-19-16 в напрямку смт. Талалаївка Прилуцького району Чернігівської області. Надалі вказана колона військової техніки російської федерації під супроводом особи разом із представниками збройних сил російської федерації продовжила рух до с. Обухове Прилуцького району Чернігівської області. Після чого особа, який перебував на власному автомобілі марки «BMW» X 5, повернувся до м. Ромни Сумської області, а колона військової техніки російської федерації разом із представниками збройних сил російської федерації продовжила рух в напрямку м. Прилуки Чернігівської області.

Таким чином, особа, діючи з прямими умислом, 25.02.2022, супроводжуючи колону військової техніки російської федерації разом із представниками збройних сил російської федерації в обхід траси НОМЕР_2 сполученням «Київ-Суми-Юнаківка», де на ділянці м. Ромни Сумської області м. Прилуки Чернігівської області розміщувалися підрозділи Збройних Сил України та Сил територіальної оборони Збройних Сил України, які безпосередньо здійснювали оборону, створив передумови для успішного проведення представниками російської федерації підривної діяльності, а саме: наніс шкоду державній безпеці України, підірвав стан боєготовності підрозділів Збройних Сил України, створив загрозу життю та здоров'ю військовослужбовців Збройних Сил України, чим знизив обороноздатність України та забезпечив безперешкодне просування підрозділів збройних сил російської федерації вглиб території України.

В подальшому, у період збройної агресії російської федерації проти України, представник збройних сил російської федерації в умовах воєнного стану, залучив до конфіденційного співробітництва громадянина України особу, з метою отримання від останнього актуальних розвідувальних даних

для проведення підривної діяльності проти України та з метою завдання шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній безпеці України.

Так, представник збройних сил російської федерації, за допомогою облікового запису в месенджері «Телеграм», встановив зв'язок з громадянином України, з метою отримання від останнього, на виконання своїх завдань, інформації, зокрема про координати місць дислокації військових підрозділів Збройних сил України та інших військових формувань, кількості їх особового складу, місць дислокації і кількості військової техніки Збройних сил України, інших військових формувань, її переміщення.

У подальшому, особа, діючи умисно, усвідомлюючи протиправність своїх дій та їх наслідки, з метою завдання шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній безпеці України, здійснив державну зраду у формі переходу на бік ворога (так званий інтелектуальний перехід) та у формі надання безпосередньої допомоги представнику збройних сил російської федерації у проведенні підривної діяльності проти України, в умовах воєнного стану.

Так, особа, на виконання завдань представника збройних сил російської федерації, в період часу з 07.08.2022 та до моменту його затримання 17.08.2022 в порядку ст. 208 КПК України, за допомогою месенджера «Телеграм», що перебуває в його користуванні, з використанням власного мобільного телефону марки Iphone 11 Pro, діючи умисно, усвідомлюючи протиправність своїх дій та їх наслідки, з метою завдання шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній безпеці України, неодноразово передавав представнику збройних сил російської федерації інформацію про знаходження військової техніки та складів зброї Збройних сил України та інших військових формувань, її кількості на території, зокрема надсилав координати розташування особового складу, військової техніки та складів зброї Збройних сил України та інших військових формувань.

Встановлено, що особа , виконуючи раніше отримане завдання, 07.08.2022, перебуваючи у м. Ромни в період часу з 03 години 41 хвилин по 03 годину 48 хвилин, використовуючи власний мобільний телефон марки Iphone 11 Pro, та обліковий запис месенджера «Телеграм», під час листування та переписки надіслав на обліковий запис представника збройних сил російської федерації, у месенджері «Телеграм» інформацію про озброєння та координати розташування особового складу, військової техніки та складів зброї Збройних сил України та інших військових формувань. Крім цього, в ході вказаного листування представник рф надав особі завдання щодо збору інформації про розташування та чисельність особового складу підрозділу Збройних сил України.

Продовжуючи виконання злочинного завдання, особа 11.08.2022, перебуваючи у м. Ромни в період часу з 03 години 30 хвилин по 03 годину 36 хвилин, використовуючи власний мобільний телефон марки Iphone 11 Pro, та обліковий запис месенджера «Телеграм», під час листування та переписки надіслав на обліковий запис представника рф , у месенджері «Телеграм», інформацію про озброєння, переміщення та координати розташування особового складу, військової техніки підрозділу Збройних сил України, тим самим виконав раніше отримане завдання від представника збройних сил російської федерації. Крім цього, в ході вказаного листування він надав особі завдання щодо збору інформації про озброєння та переміщення особового складу підрозділу Збройних сил України [19].

Ще одним прикладом можна відзначити кримінальне провадження, в якій особу було визнано винною за ч. 1 ст. 111-1 КК України, і призначено покарання у виді позбавлення права обіймати посади в державних органах влади та органах місцевого самоврядування строком на 10 (десять) років.

Під час здійснення збройної агресії щодо України підрозділи збройних сил Російської Федерації систематично та масово ведуть агресивні бойові дії, порушують закони та звичаї війни, вчиняють військові злочини, пов'язані в

тому числі із вбивством цивільного населення та руйнування об'єктів цивільної інфраструктури.

Тобто, під час дії воєнного стану, громадянин України особа , 11.07.2022 та 12.07.2022 перебуваючи за місцем проживання, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно-небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, в порушення вимог ст. ст. 1, 2, 65, 68 Конституції України, з метою ослаблення національних інтересів України, сприяння російській федерації та її представникам у порушенні суверенітету України та тимчасовій окупації України, створення в суспільстві думки про виправданість та легітимність дій представників влади і службових осіб збройних сил російської федерації щодо вторгнення та окупації території суверенної держави України, розмістив на своїй сторінці в соціальній мережі «Фейсбук» дописи, що закликають до підтримки рішень та дій держави агресора, збройних формувань держави-агресора.

Зокрема, особа, будучи зареєстрованим користувачем соціальної мережі «Фейсбук» в мережі Інтернет, з метою спонукання громадян України, поширив ряд постів, які спрямовані до невизначеного кола осіб та публічно закликають до підтримки рішень та дій держави – агресора, збройних формувань, держави-агресора.

Таким чином, особа , з прямим умислом вчинив дії, які виразилися у публічних закликах щодо підтримки рішень та дій держави-агресора, збройних формувань держави-агресора, розмістивши ряд постів в соціальній мережі «Фейсбук» із зображеннями відповідної тематики, а саме у публічних закликах громадянином України до підтримки рішень та дій держави агресора, збройних формувань держави-агресора, відповідальність за які передбачена ч. 1 ст. 111-1 КК України.

Допитаний у судовому засіданні обвинувачений особа свою вину визнав повністю, у скоєному розкався і дав показання, що дійсно в соціальній мережі «Фейсбук» поширював пости, які закликають до підтримки дій Російської Федерації щодо проведення військової операції на території України. Таке

відношення мотивує тим, що піддався впливу інформації від родичів, які проживають в Російській Федерації [19].

А також, варто відзначити кримінальне провадження, в якій особу було визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 436-2 КК України, та призначено покарання у виді позбавлення волі строком на 2 роки. На підставі ст.75КК України особа була звільнена від відбування покарання із випробуванням, встановивши іспитовий строк тривалістю 1 рік.

Так, особа, будучи проросійсько-налаштованою, що підтримує агресивну політику Російської Федерації, з метою схиляння інших людей до своєї проросійської позиції, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій та бажаючи настання негативних наслідків, остання виправдовувала та визнавала правомірними злочини вчинені окупаційними військами на території держави Україна.

Особа, з початку військової агресії Російської Федерації на території України, розпочатої у 2014 році та починаючи з 24.02.2022 до кінця травня 2022 року, більш точного часу в ході досудового розслідування не встановлено, знаходячись на робочому місці, а саме на території КНП СОР «ОКСЛ» в приміщеннях даної установи, за адресою: м. Ромни, бульвар Московський, 29, де крім неї знаходяться й інші медичні працівники та цивільні особи, з метою схилити більшість людей до своєї думки, щодо прославлення військовослужбовців РФ, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, почала в розмовах серед колег, зокрема медичних сестер КНП СОР «ОКСЛ», повідомляти про те, що дії збройних сил Російської Федерації проти України, направлені на звільнення населення та стверджувала, що взагалі здійснювати військову агресію на території України може лише сама держава Україна, заперечувала факт того, що збройні сили Російської Федерації вчиняють військові злочини стосовно цивільного населення.

Таким чином, особа, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 436-2 КК України, а саме у виправдовуванні, визнанні правомірною, запереченні збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році [19].

Слід погодитися з Серватюк Л.В., що держава змушена запроваджувати обмеження прав людини тоді, коли виникають надзвичайні ситуації, що загрожують нормальній життєдіяльності суспільства [32].

Описані заходи, пов'язані із обмеженням свободи вираження поглядів в Україні у зв'язку з запровадженням правового режиму воєнного стану є відповіддю на існуючі загрози.

Однак, важливо відзначити, що для будь-якої країни пошук рівноваги між свободою слова та захистом національних інтересів, територіальною цілісністю та громадською безпекою є складним завданням. Факт існування збройного конфлікту, очевидно полегшує обґрунтування необхідності обмеження свободи слова.

Навіть враховуючи такі складні умови, право поширювати суспільно цікаві теми, відповідно і про хід збройної агресії, мають не тільки ЗМІ, а й громадськість також. Потрібно навчитися забезпечувати взаємозв'язок, з одного боку – між правом на свободу слова, а з іншого боку – інтереси національної безпеки, територіальної цілісності, протидії заворушенням та злочинам, забезпечення громадського порядку[49]

У цілому, можна зробити висновок, що умови воєнного стану в Україні призвели до суттєвого обмеження права на свободу вираження поглядів. Це обмеження було викликане необхідністю захисту національної безпеки та громадського порядку в умовах війни.

Україна докладает зусиль для забезпечення дотримання права на свободу вираження поглядів в умовах воєнного стану і для виконання своїх зобов'язань як члена Ради Європи при цьому. Однак, їй все ще необхідно внести деякі зміни, так як нею все ще не завжди ефективно виконуються дані зобов'язання.

3.2 Проблеми реалізації права на свободу вираження поглядів в умовах воєнного стану в Україні

Україна, перебуваючи в умовах воєнного стану, стикається зі складними викликами, що стосуються реалізації прав людини, зокрема права на свободу вираження поглядів. Військовий конфлікт породжує численні проблеми, такі як цензура, обмеження доступу до інформації та загрози для журналістів та активістів. Це ставить під сумнів демократичні цінності та порушує основні права людини. У цьому контексті важливо ретельно дослідити причини та наслідки цих проблем.

Першою дуже серйозною проблемою виступає окупація. Досить велика територія України на даний момент знаходиться під контролем Росії, що в свою чергу унеможливорює реалізацію свободи вираження поглядів у цих межах.

Заборона мирних демонстрацій та протестів, залякування та переслідування журналістів і активістів, цензура ЗМІ, арешти людей та позбавлення волі за висловлення думок – і це лише найменша частина того, що дозволяє собі російська армія на тимчасово окупованих територіях нашої країни.

Для кращого розуміння ситуації, варто дослідити кілька конкретних прикладів.

Одна з постраждалих від такого відношення – вихователька одного Херсонського дитячого садка. Жінка, під час окупації знімала відеоролики в соціальній мережі “ТікТок” патріотичної тематики. За іронією долі її затримали 23 серпня – в День українського прапора. Жінку обшукали та перевезли до підвалу, де на протязі 4 днів їй задавали численну кількість запитань. Після цього, її залишили в підвалі ще на тиждень, де вона мерзла та голодувала. Потім її змусили вибачитися перед армією РФ, за заклики позбавляти життя її військових та колаборантів, які допомагали їм та

підтримували Росію. Через деякий час жінку відправили під домашній арешт, і до самого звільнення Херсону ЗСУ, їй доводилось переховуватись у друзів, не контактуючи взагалі ні з ким [40].

Крім цього, на окупованих територіях взагалі неможливо вийти на мітинги, так як окупанти починають відкривати вогонь не тільки в повітря, а і по самих людях які вирішили вийти на протест. І навіть почали створювати катівні для таких протестувальників, в яких утримували та знущались із затриманих. Паралельно з тим, зростає пропаганда РФ, яка ставить на меті не дати людям навіть згадувати про те, як вони були налаштовані до окупації [41].

Також, російською армією, на тимчасово окупованих ними територіях, було затримано близько 1500 людей, начебто запідозривши їх у співпраці з українським підпіллям [42].

Загалом, злочинів, скоєних російською армією безліч. І як зазначає генеральний прокурор України – з моменту повномасштабного вторгнення, українською прокуратурою було відкрито близько 80 тисяч справ, з яких винесенням вироку завершилися лише близько 30 [43].

Тому, можна зробити висновок, що притягнення РФ до відповідальності за порушення свободи вираження поглядів на окупованих територіях на даний момент є і залишається дуже складним завданням. Але не зважаючи на це, дуже важливо фіксувати порушення прав людини на окупованих територіях України та збирати докази злочинів, що суттєво допоможе покарати РФ у майбутньому.

Війна в Україні стала серйозним викликом і для свободи слова та діяльності журналістів також. Роль журналістів у часи військового конфлікту стає особливо важливою. Вони не лише інформують громадськість про події, що відбуваються, але й документують злочини, допомагають розслідувати порушення прав людини.

Варто звернути увагу на рекомендацію РЄ Комітету міністрів Ради Європи «Про захист журналістів в умовах конфліктів і тиску», в якій прописано:

Підтверджуючи важливість забезпечення свободи ЗМІ та незалежності журналістів у контексті конфліктів та тиску, варто зауважити, що в таких умовах особливо критичною стає можливість громадськості отримувати об'єктивну інформацію про події, які мають суспільний значимість. Людям потрібно мати доступ до різноманітної інформації для того, щоб вони могли адекватно оцінювати дії влади та інших учасників конфлікту і тд.

Рекомендує урядам держав-членів:

Керуватися основними принципами захисту журналістів, які працюють у складних умовах конфліктів та тиску, викладеними в Додатку до цієї Рекомендації. Ці принципи мають застосовуватися без обмежень та дискримінації як до іноземних, так і до місцевих журналістів [44].

Варто зазначити, що послы країн Великої сімки провели зустріч з видатними українськими журналістами у зв'язку зі зростаючою тривогою щодо зменшення свободи преси в Україні.

Українська медіаспільнота висловила обурення через систематичний тиск, який зрос після ряду кампаній дискредитації незалежних журналістів, часто підтримуваних анонімними провладними Telegram-каналами. Як реакцію на це, українські та міжнародні ЗМІ закликали до розслідування та притягнення винних осіб до відповідальності [45].

Однак, варто підкреслити, що на думку значної кількості українських журналістів, навіть в умовах військового стану в Україні зберігається свобода слова. Але, в той же час, вони також вважають, що телемарафон єдині новини потрібно припинити, так як він є одним із проявів цензури.

Це стало відомо після проведеного соціологічного опитування, яке пройшли близько 165 журналістів зі всієї України. І значна частина з них, після початку повномасштабного вторгнення, уже стикалась з порушеннями права на свободу слова та інформації у своїй діяльності.

На думку опитаних журналістів – основними загрозами для свободи слова та роботи представників ЗМІ є фізичні ризики та небезпека для життя, особливо у зонах де відбуваються активні бойові дії (67%), зменшення

фінансування медіаорганізацій (55%), цензура з боку влади (47%) та недостатній рівень професійної кваліфікації журналістів (45%) [46].

Як підкреслив В. Яворський, “загалом журналістами позитивно оцінюється стан свободи слова. Причому велика кількість журналістів вважає, що можна приховувати певну інформацію, якщо це корисно чи потрібно державі. Цей мотив може породити подальший розвиток обмежень свободи слова і є доволі небезпечним, оскільки він підтримується самими журналістами. Але також ясно, що обмеження, які є зараз, журналісти сприймають як вимушені в період війни, і є сподівання, що вони не миритимуться з цим після її закінчення”

В свою чергу, на думку Т. Печончик, умови воєнного стану змушують створювати особливі вимоги до діяльності працівників ЗМІ. З одного боку, захист державної безпеки та безпеки громадян може переважати над свободою слова та правом на доступ до інформації. Але, з іншого боку, вільні ЗМІ є важливим елементом демократії та можуть відігравати ключову роль у висвітленні справжніх проблем війни та сприяти міжнародній підтримці. Таким чином, збереження свободи слова важливе навіть у часи війни, оскільки воно дозволяє донести правдиву картину конфлікту до широкої аудиторії та міжнародному співтовариству [46].

Також, говорячи про роботу журналістів, варто поговорити про відсутність доступу до публічної інформації, що є суспільно важливою. Законодавством не передбачено якихсь особливих норм, стосовно обмеження доступу до публічної інформації в умовах воєнного стану.

Як слушно зауважила О. Ващук-Огданська,

✓ Відстрочка у задоволенні запиту на інформацію може застосовуватися лише у разі виникнення непереборних обставин, які фізично перешкоджають розпорядникам зібрати та надіслати запитувану інформацію, і лише на період до усунення таких обставин, а не до перемоги.

✓ Запитувачі не зобов'язані доводити, що вони запитують відкриту інформацію, вказувати мету отримання інформації, коло осіб або інші відомості, які не передбачені Законом.

✓ “Передумовою для встановлення відкритості чи обмеження інформації є застосування до такої інформації «трискладового тесту»”[47]

Уряд повинен забезпечити безпеку для журналістів та створити сприятливі умови для їхньої професійної діяльності. ЗМІ потрібно підтримувати і розвивати, забезпечуючи їм необхідні ресурси та захищаючи їхню незалежність. Міжнародна спільнота повинна продовжувати засуджувати тиск на свободу слова в Україні та вживати заходів для підтримки незалежних ЗМІ та журналістів.

ВИСНОВКИ

Проведене нами дослідження дозволило нам дійти таких висновків.

На міжнародному рівні право на свободу вираження поглядів закріплене в ряді міжнародних правових документів, зокрема – в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, а також – у Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Однак, не зважаючи на це, для забезпечення ефективного захисту права на свободу вираження поглядів у сучасному світі, може бути необхідно подальше удосконалення міжнародних нормативних актів та міжнародного співробітництва для вирішення викликів, що стоять перед суспільством у цій сфері.

Також, варто зазначити, що існують численні регіональні міжурядові організації, які регулюють питання свободи вираження поглядів – серед яких Організація американських держав (Американська конвенція з прав людини), Африканський Союз (Африканська хартія прав людини і народів), Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАНська декларація про права людини), Шанхайська організація співпраці (Шанхайська декларація про зміцнення довіри у військовій галузі) а також власне і Рада Європи (Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод). Діяльність цих організацій має значний вплив на розвиток та захист свободи вираження поглядів у своїх регіонах.

Право на свободу вираження поглядів виступає важливою складовою захисту прав людини, тож відповідно його розвиток у сфері прав Ради Європи реалізовується за допомогою низки прийнятих актів та рішень. Одним документом, який визначає право на свободу вираження поглядів в контексті Ради Європи, є Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, яка була прийнята в 1950 році, – зокрема стаття 10 даної конвенції.

Право на свободу слова в українському законодавстві визначається як основне громадянське право і свобода, яке гарантує кожному громадянину вільно висловлювати свої думки та переконання. Основні положення цього права визначаються в Конституції України та інших законодавчих актах.

Здійснення даного права може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своїй практиці визнав, що національні органи влади мають право обмежувати свободу вираження поглядів в інтересах національної безпеки, але лише якщо такі обмеження відповідають трискладовому тесту. Трискладовий тест – це метод, який застосовує Європейський суд з прав людини для оцінки законності обмежень права на свободу вираження поглядів, гарантованого статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Трискладовий тест є важливим інструментом для захисту права на свободу вираження поглядів. Він допомагає ЄСПЛ оцінити законність обмежень цього права та забезпечити, щоб такі обмеження не були надмірними або непропорційними.

В умовах воєнного стану в Україні реалізація права на свободу вираження поглядів стикається з особливими викликами та обмеженнями, які виникають через введення надзвичайного стану та заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки та громадського порядку. У цілому, можна зробити висновок, що умови воєнного стану в Україні призвели до суттєвого обмеження права на свободу вираження поглядів. Це обмеження було викликане необхідністю захисту національної безпеки та громадського порядку в умовах війни. Україна докладє зусиль для забезпечення дотримання права на свободу вираження поглядів в умовах воєнного стану і для виконання своїх зобов'язань як члена Ради Європи при цьому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року 995_004 Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Східне міжрегіональне управління Міністерства Юстиції. Особливості застосування статті 10 “Свобода вираження поглядів” Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: <https://www.sumyjust.gov.ua/urok-28-osoblyvosti-zastosuvannya-statti-10-svoboda-vyrazhennya-poglyadiv-konvencziyi-pro-zahyst-prav-lyudyny-i-osnovopolozhnyh-svobod/>
3. Європейський суд з прав людини. Справа "Lawless проти Ірландії" URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57518%22%5D%7D>
4. Європейський суд з прав людини. Справа “Санді Таймс проти Сполученого Королівства” 1979 р. URL: <https://cedem.org.ua/library/sprava-sandi-tajms-proty-spoluchenogo-korolivstva-2/>
5. Європейський суд з прав людини. Справа “Санді Таймс проти Сполученого Королівства” 1979 р. URL: https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/wp-content/uploads/2021/12/SundayTimesv_Russian.UK_EDITED.pdf
6. Вольфганг Бенедек, Маттіас Кетteman. Свобода вираження поглядів та інтернет. «Кожен має право на свободу вираження поглядів». Стаття 10 Європейської конвенції з прав людини. 2013 р. URL: <https://rm.coe.int/168059936a>
7. Центр демократії та верховенства права. Рішення Європейського суду з прав людини: справа “Ілдірім проти Туреччини” URL: <https://cedem.org.ua/news/rishennya-yevrovodu-svoboda-internetu-ye/>
8. Рекомендація CM/Rec(2016) Комітету міністрів державам-членам щодо свободи Інтернету. Прийнято Комітетом міністрів 13 квітня 2016 р. на 1253-му засіданні заступників міністрів.

- URL:https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806415fa
9. Рекомендація CM/Rec(2016) Комітету міністрів державам-членам щодо захисту журналістики та безпеки журналістів та інших суб'єктів ЗМІ. Прийнято Комітетом міністрів 13 квітня 2016 р. на 1253-му засіданні заступників міністрів.
URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806415d9#_ftn1
 10. Рада Європи. Комітет міністрів. Рекомендація № R (97) 20 Комітету міністрів державам членам про “Мову ворожнечі”. Прийнято Комітетом Міністрів 30 жовтня 1997 року на 607-му засіданні заступників міністрів.
URL: <https://rm.coe.int/1680505d5b>
 11. Рада Європи. Комітет міністрів. Рекомендація № R (97) 21 Комітету міністрів державам членам про ЗМІ та розвиток культури толерантності. Прийнято Комітетом Міністрів 30 жовтня 1997 року на 607-му засіданні заступників міністрів. URL: <https://rm.coe.int/168050513b>
 12. Загальна декларація прав людини 1948 р.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
 13. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
 14. Указ президента України “ Про введення воєнного стану в Україні” від 24 лютого 2022 року. №64/2022.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
 15. Закон України “Про правовий режим воєнного стану” від 12 травня 2015 року, № 389-VIII, Верховна Рада України. Законодавство України.
URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150389?an=428>
 16. Zbruch. Коломієць В. “Воєнний стан vs Права людини. Чи буде «зрада?»” 2018 р. URL: <https://zbruc.eu/node/84886>
 17. Національна Рада України з питань телебачення і радіомовлення. Офіційний вебсайт. “Набув чинності закон про відповідальність за

- розголошення інформації, що може зашкодити країні під час війни.” 2022 р.
 URL: <https://www.nrada.gov.ua/nabuv-chynnosti-zakon-pro-vidpovidalnist-za-rozgoloshennya-informatsiyi-shho-mozhe-zashkodyty-krayini-pid-chas-vijny/>
- 18.Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III Верховна Рада України. Законодавство України.
 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- 19.Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
- 20.Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР Верховна Рада України. Законодавство України.
 URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- 21.Закон України ‘Про інформацію’ від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII Верховна Рада України. Законодавство України.
 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
- 22.Подгорнова А.Д. Свобода слова в українській журналістиці: правові межі та правові дозволи. С. 86-87
23. Східне міжрегіональне управління міністерства юстиції. “Особливості застосування статті 10 “Свобода слова” Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод”. Урок 28. Регіональне відділення Секретаріату Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини при Північно-Східному міжрегіональному управлінні Міністерства юстиції (м. Суми)
 URL:<https://www.sumyjust.gov.ua/urok-28-osoblyvosti-zastosuvannya-statti-10-svoboda-vyrazhennya-poglyadiv-konvenciyi-pro-zahyst-prav-lyudyny-i-osnovopolozhnyh-svobod/>
- 24.Європейський суд з прав людини. Справа „Ляшко проти України”. 2006 р.
 URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-125880%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-125880%22]})
- 25.Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя. Наково-методичний посібник для суддів. 2015 р.

26. Керівництво по ст.10 Європейської конвенції з прав людини. Свобода самовираження. 2022 р. URL: <https://rm.coe.int/guide-on-article-10-freedom-of-expression-eng/native/1680ad61d6>
27. Європейський суд з прав людини. Справа “Онал проти Туреччини” 2019 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-194244%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-194244%22]})
28. Верховний Суд України. Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах, які стосуються втручання у право на свободу вираження поглядів, закріплене у статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. 2020 р. 67 стор.
29. Європейський суд з прав людини. Справа “Атаманчук проти Росії”. 2020 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%224493/11%22\],%22itemid%22:\[%22001-200839%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%224493/11%22],%22itemid%22:[%22001-200839%22]})
30. Європейський суд з прав людини. Справа “Пасторс проти Німеччини” 2019 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%2255225/14%22\],%22itemid%22:\[%22001-196148%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%2255225/14%22],%22itemid%22:[%22001-196148%22]})
31. Сухорольський П.М. Міжнародні стандарти забезпечення свободи вираження поглядів в умовах утвердження концепції позитивних обов’язків держави. Український часопис міжнародного права № 1/2015. С 146-155.
32. Серватюк Л.В. Правомірне обмеження прав людини: міжнародне та національне право. Наукові записки міжнародного гуманітарного університету. 2020 р. С.23-28
33. Фігель Ю. О. Теоретичні аспекти обмеження прав людини. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки.* 2016. № 837. С. 357-361.
34. Юридичний довідник з прав призовників/ Чмих Є., Гражвідас Я., Мікова Р., Стейн Р. Женевський центр з питань урядування в секторі безпеки. 2020 р. 95 С.
35. Європейський суд з прав людини. Справа «Хаджіанастасіу проти Греції», 16.12.1992. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57779>.

36. Тітко Е.В. Історико-структурний підхід до визначення права на свободу вираження поглядів. *Теорія і практика правознавства*. 2016 р.
37. Тітко Е.В. Правомірне обмеження свободи вираження поглядів в інтересах захисту національної безпеки. *Економіка і право*. Випуск 17. 2012р. С.162-166.
38. Ярмол Л.В. Свобода вираження поглядів та проблеми юридичного забезпечення її реалізації в Україні (занальнотеоретичне дослідження): дисертація: 12.00.01/Національний університет "Львівська політехніка". Львів, 2018р.490С.
39. Слінько Т.М. Гарантування свободи вираження поглядів як цінності демократичного суспільства. *XIII міжнародна науково-практична конференція. Від громадянського суспільства – до правової держави. Конституційне реформування в Україні: сучасні виклики та тенденції. Тези доповідей. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*. м. Харків. 2017 р. С.198-203
URL:https://law.karazin.ua/resources/doks2021/nauka/repozitary/Konferentsiia_21_kvitnia_2017.pdf
40. Янковський О., Шеремет Д. «Били і чоловіків, і жінок». Що розповідають херсонці про полон під час російської окупації? *Радіо Свобода*. 2022р.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-khersonshchynakativannya-voyenni-zlochyny/32137870.html>
41. Кельм Н., Герасим А. Мирний спротив на окупованих територіях. Більшість міст ніколи не бачили таких численних мітингів. 2022 р.
URL: <https://texty.org.ua/articles/106481/myrnyj-sprotyv-na-okupovanyh-terytoriyah-zahopleni-mista-nikoly-ne-znaly-takyh-chyslennyh-mitynhiv/>
42. Окупанти масово затримують людей за сприяння українському підпіллю. Пряма мова Львова. 2023 р. URL: <https://www.nta.ua/okupanty-masovo-zatrymuyut-lyudej-za-spryyannya-ukrayinskomu-pidpillyu/>

43. The Economist. Як покарати росіян за скоєні в Україні воєнні злочини. 2023 р. URL: <https://texty.org.ua/fragments/109543/yak-pokaraty-rosiyan-zaschoyeni-v-ukrayini-voeyenni-zlochyny-the-economist/>
44. Збірник документів Ради Європи. Рекомендація NR (96) 4 Комітету міністрів Ради Європи «Про захист журналістів в умовах конфліктів і тиску». Ухвалена Комітетом міністрів на 98-й сесії від 3 травня 1996 р. С.6-8 URL: <https://rm.coe.int/16806b5970>
45. Івашків О. Українська медіаспільнота поскаржилася послам G7 на тиск і дискредитацію. *Українська правда*. 2024 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/01/30/7439448/>
46. Під час війни зберігається свобода слова в Україні, але єдиний марафон треба припинити – опитування журналістів. Інтернет портал ZMINA. URL: <https://zmina.ua/event/15127/>
47. Ващук-Огданська О. Обмеження доступу до публічної інформації під час війни: про що говорить судова практика? Центр демократії та верховенства права. 2023 р. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/dostupu-sudova-praktyka/>
48. Які обмеження в реалізації права на свободу вираження поглядів та переконань можуть впроваджуватись в умовах воєнного стану? URL: <https://www.ppl.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/1Які-обмеження-в-реалізації-права-на-свободу-вираження-поглядів-та-переконань-можуть-впроваджуватись-в-умовах-воєнного-стану.pdf>
49. Бурмагін О. Опришко Д. Опришко Л. Свобода слова в умовах збройного конфлікту. Огляд практики Європейського суду з прав людини. 2019 р. 112 с.